Několik časových citátů z Jana Nerudy

Jedním z literárních koníčků dra Jana Herbena a realistických mentorů jemu podobných jest občasné terorisování moderní literatury české, že nehodí se pro lid, že není užitečná v běžném životě, že básníci neúčastní se svou poesií politického boje, že jsou v praktickém životě národním bezcenní a neužiteční. Tito dobrodinečkové nevědí snad ani, jakou otřepanou písničku hudou, jak opakují jen fráze starých literárních reakcionářů českých a jak nikdo jiný, než básník, jehož jméno berou stokrát do roka nadarmo, Jan Neruda, potřel je v jejich předcích jednou provždy, když kladl theoretické základy našemu modernímu literárnímu vývoji. Již r. 1860 — pravím: A. D. tisíc osm set šedesát —, kdy hlásila se o slovo moderní česká generace básnická, generace Nerudova, Hálkova, Heydukova, Karoliny Světlé, Rudolfa Mayera, a kdy vybojovala si právo na život na odpůrcích rázu Jakuba Malého, rozptýlil Neruda jako plevu výtku, kterou právě staromilci tohoto rázu chtěli ubíjeti snahy mladších, nesoucí se za opravdovou a ryzí poesií, která by se cítila spřízněnou s vrstevnickou poesií evropskou a nepozdila se vývojově za ní.

„Slovem *lid*", píše Neruda (Kritické Spisy Jana Nerudy sv. VI., část I., str. 29) „vyrozumívají páni ti hlavně lid *selský*, přibírajíce jen částečně ještě venkovské měšťanstvo k tomu. Je pravda, že bohudíky selský a měšťanský lid naší silou, naším jádrem jest: z něho ale vyrostl stav jiný, třetí a stavům oněm nanejvýš k užitku a ku cti sloužící, stav vzdělanců. *A pro tyto by neměla krásná literatura být jiná, než jakou bychom pro lid méně vzdělaný uměle odchovávali?* Nemělo by se spíše *o národu* než *o lidu* mluvit? A může vůbec něco z oboru krásné literatury, je-li to zplozeno duchem nadaným, obsahuje-li to myšlénky a názory, kterých dříve v spisech českých nebylo, skutečně pro národ náš nebýt? Může se snad tvrdit, že by vůbec některý literární plod národu mohl na škodu být? Nevývratnou pravdou jesti, že národ zdravý sám odstraniti dovede, co organismu jeho škodlivé — národ churavící nebo dokonávající však že umělými léky se nevzmůže, ještě méně ale že se mu pomůže systémem prohibitivním, který ho odděluje od širého nebe a vzduchu všem ostatním národům ku zdraví sloužícího."

„Goethe, Lessing, Schiller, Dante, Milton a jiní heroové literární nepsali zajisté pro lid v užším slova smyslu, psali pro třídy vzdělané, ano až nejvzdělanější a teprve masou těchto vzdělanců, jež osvítili novými myšlénkami, jež rozehřáli obrovskými svými děly, působili zase na vrstvy dolejší. Nebo snad nepatří mužové ti, kteříž tak zvanou světovou literaturu tvoří, zároveň ku literatuře národní? Chceme-li pokrok národa, musíme pro všecky třídy jeho zároveň pracovati; všechny třídy musí se vyrovnat třídám jiných národů, nebo se staneme jednostrannými, naše vzdělanost bude nepravá, náš pokrok záhadný a život našeho národa věčně kolísavý a nejistý. *Jedna část spisovatelů nechť píše pro lid, druhá pro třídy vyšší* — obě části budou míti zásluhu stejnou." A v téže stati na jiném místě: „Proto ale, pro všechno nestojí lid náš ještě na stupni tříd vyššího vzdělání a nebude také nikdy na něm státi. *Aristokracie duševní bude vždy lišiti se od vzdělání masy, a právě proto nesmí také literatura pouze k ‚lidu' hleděti a musí i plody se honositi, které dostačujou lidem, již svoje vzdělání dobyli sobě na základě všeho toho, čeho cizí národové už dovedli. Čistě národní literatura jest pouhý nesmysl.* Měli jsme ji jenom tenkráte, když celá literatura sestávala toliko z národních písní a pověstí a byli bychom jejího

květu dosáhli, kdybychom byli v podobných poměrech se vyvinovali, jaké čínskou, sanskritskou nebo řeckou literaturu vytvořily. Nyní ale netvoří už jednotlivý národ sám dějepis, tvoří ho všichni národové společně."

To byla již r. 1860, tedy před třiapadesáti roky, Nerudovi literární abeceda, cosi samozřejmého. „Podivno dost, že se o těch věcech vůbec ještě mluviti musí!" omlouvá se skoro svým čtenářům. A dnes? Novinář, který má desetkrát denně v ústech „pokrokovost" a „pokrokový" a skloňuje je denně všemi sedmi pády, ohřívá beze studu literární a umělecký obskurantism přes padesát let starý!

Roku 1870 zemřel Karel Jaromír Erben, básník obrácený ne k budoucnosti nebo přítomnosti, nýbrž odvrácený do minulosti národní a cele do ní zapředený, básník, jemuž byla zcela cizí hesla dne i jeho boje. Myslil bys, že Nerudovi-novináři, Nerudovi-liberálovi bylo to nesympatické. Ale zmýlil bys se. Nerudovi jest Erben *právě pro svou nečasovost* zjev výsostný, vrcholný zjev českého Parnasu, poeta-umělec v antickém smyslu slova. Tak dovedl cítiti a ctíti Neruda svéprávnost a svézákonnost říše básnické! „Erben byl poetou národa", píše na str. 271, *„nikoliv strany nějaké či doby.* Jeho pegasus nebyl na štěstí nikdy nucen, aby sobě byl přál raději býti už od počátku dobrým jen tahounem. Také by toho byl nikdy nedovedl."

„Pravý básník nemůže se *vždy* na minutu dostavit, kdy pošta odjíždí. Často uslyší výtku, že zmeškal poslední zvonění a že jeho století, zaobalené v nejnovější mokré časopisy, právě odjelo o štaci dál..." „Hoří-li plamen posvátný na oltáři tvého srdce a ty dovolíš, aby vítr volně zalehl: zalehne a odnese vzduchem i oheň i popel." — *„Povznešen nad dobu* má poeta rázu Erbenova význam pro *všechny* doby, *nemíchaje se do politiky*, pomáhá národu svému přece k vítězství — ‚světová poesie je světové smíření', jakž Rueckert krásně praví."

Dr Herben a p. —li— okřikovali mne, když jsem napsal, že literát v Čechách jest zastiňován politikem a odstrkován pro něho a znehodnocován pro něho. Ale Neruda, ku podivu, soudil již r. 1879 jako já r. 1913. Na str. 322 napsal doslova:

„U nás se jen činnost — vlastně poslušnost politická odměňuje sinekurami. Stran básníků platí v českém světě slovo, které pronáší Antonio v Raupachově ‚Smrt Tassona':

... však básníkovi
my nejsme dlužni nic, ba nic!
On pro nás ovšem žil, však zdarma žil!"

Nepatrné příspěvky k poznání velké duše, takovéhož rozumu a nemenšího srdce Jana Herbena

Nepojedu k dru Herbenovi ani vozem ani automobilem, nebudu hovořiti *s ním*, budu mluviti *o něm* — a již to stojí mne sebepřemáhání přímo nadlidské. A budu-li mluviti o něm, budu mluviti jaksi jen ze zvídavosti a z povinnosti dějepisecké, neboť Herben jest značnou měrou literární typ český, nejbodřejší filistr, nejspanilejší literární mediokrita, kolikkoliv urodilo se jich kdy v tomto staroslavném království; nejdokonalejší a nejvyrovnanější česká nula: tak kulaťoučká, tak nafouklá, tak usměvavá, tak dokonale opojená svým velikým vnitřním obsahem až

do velikášství. Nespadl s nebe, ne: té neslušnosti nemohlo se k němu nebe dopustit — byl by to zázrak a Herben v zázraky nevěří. Natura non facit saltus! Věky na něm pracovaly a staletí jej připravovala; měl své předchůdce a zvěstovatele, proroky a Jany Křtitele; Tomíček, Jakub Malý, Frant. Zákrejs a Václav Vlček byli jen nedokonalé skizzy k němu. Němci mají svého Nicolaie, největšího osvětáře a největšího literárního tupce v jedné osobě; Francouzové svého lékárníka Homaisa, slavného bojovníka protiklerikálního, průkopníka pokroku, šiřitele vědy a osvěty, okresního novináře a zároveň nejnádhernějšího filistra duševního, kolik jich kdy týčilo se pod sluncem nebeským. Ale žel, Nicolai jest mrtev a Homais jest básnická fikce; nám však, třikrát blaženým, Herben žije, žije nám a pro nás svůj obšťastňující vykupitelský život!

*

Herbenovi není případ Novákův ani sporem kapitálu s dělníkem ani sporem materialismu s idealismem, poněvadž dr H. soudí, že Arne Novák ukázal „formální neschopnost obsluhovat noviny" — způsobem takto koženým, běžným v kancelářích ministerských, vyjadřuje se zde český beletrista a přítel dělnictva — a 100 K za čtyři stati literárně historické nebo kritické byl tedy podle dra Herbena přiměřený honorář pro něj. Hájiti Arne Nováka proti obviněním Herbenovým, bylo by urážeti jej. Jiní lidé, a nejkompetentnější, pronesli o věci svůj soud. Snaha, orgán mladé generace svobodomyslné, tedy synové otců, kteří rozhodují v Nár. listech, ukázali vzácný u nás čestný smysl a odsoudili v tomto případě Národní listy (třebas nesouhlasili s taktikou Arne Novákovou a mojí).

Dr E. Chalupný ve svých historických vzpomínkách na „Vznik české strany pokrokové" zaznamenal, že dle výkazu z účetních knih za „benešovské akce" spotřeboval J. Herben 665 K měsíčně na svou domácnost. Údajem tím obíral se v úvodním sloupku Času (v polemických kapitolách volebních) 7. června 1911 patrně J. Herben sám a poznamenal: „Nepokládal bych 665 K měsíčně za přílišnost."

Tedy: Arne Novákovi 100 K měsíčně za čtyři stati literárně kritické jest přiměřené a Janu Herbenovi 665 K měsíčně vedle velkého bezplatného bytu také přiměřené! A přitom „obsluhoval" J. Herben v té době Čas s takovou formální virtuositou, až *obsah* Času dostal z toho závrať a pomátl se na smyslech. Jen tak lze totiž vysvětliti, že tehdy Čas zval na schůze vlastní strany — hned po schůzích a jiné kotrmelce toho druhu.

Zde veliká duše Herbenova leží před tebou jako na dlani i se svým smyslem pro společenskou spravedlnost i se svou měrou výkonu a jeho odměny. Ano, tento muž má právo slouti přítelem dělnictva všeho druhu, hmotného i duševního! On jest jistě pravý *praktický* sociální demokrat! Vtělená spravedlnost sama. Proto také dovede „usoudit" a „dokázat", čeho a jak kdy třeba. Dovede „nepokládat" 665 K za „přílišnost", pokud jde o něho, a dovedl by jiného přivést pro ně na šibenici; dovede „třebas usoudit" — ipsissima verba a velmi výmluvná! —, že Čas psal o Březinovi „líp" a „rozumněji" (ovšem, ovšem! Čas a rozum jsou přece synonyma!), než jsem psal já; dovede „dokázat", že Novina a Česká kultura jsou „nemohoucí nemohoucnost" — přesto, že poklonkoval kdysi nejednomu článku, otištěnému v Novině — a že Čas jest kritická spravedlnost a všestrannost sama. Neboť tento muž jest od let vyvolavačem před svou jarmareční boudou a dryáčnictví jest od let jedinou jeho methodou.

V tom všem jest jen jeden háček: přesto, že Herben dovede „třebas dokázat" cokoliv, nedovede *přesvědčit* již ani svých stoupenců, na př. ani ne dorostu své strany. Žijí ještě pamětníci kampaně, kterou před dvěma roky podnikla „Contra Vodák" Studentská revue, časopis realistický. Mladá generace realistická nesoudila nikterak, že Čas má kritiku spravedlivou a obzíravou, nýbrž dogmaticky úzkou a nespravedlivě stranickou. A leží přede mnou 4. sešit letošního ročníku téže revue, kde se otevřeně přiznává, že „mnohým z nás realism filosoficky, nábožensky nebo literárně nestačí a že s ním v tomto směru nesouhlasí" (str. 132) a kde se žádá, „aby po těchto stránkách příslušníkům politické strany ponechána byla volnost". Jinými slovy: realism, který chtěl býti na počátku směrem duchovým, nevyhovuje dnes mladé generaci, poněvadž nestačí ve svých listech (a předem v Čase) těmto vysokým požadavkům; a tak žádá dnes mládež, aby byl *jen* politickou stranou, nic víc, nic míň. Ano, to jest stanovisko jedině rozumné a slouží ke cti mládeži realistické, která je zaujala; jest viděti, že i tu mladí jsou nekonečně lepší než otcové prolhaní až do kosti a že zejména odcizili se Herbenově rabulistice a chytráckému násilnictví.

To jest i stanovisko mé, které jsem hájil proti Herbenovi v těchto listech a jemuž tento šprýmař z rozpaků a spílač ze řemesla nemůže přijít na jméno; ví proč: ohrožuje jeho málo čistotný obchůdek.

Jsem poslední, kdo by si nevážil politické strany, pokud zůstává — ve svých mezích a na své půdě. Politické strany se zakládají, aby dosáhly *určitých, vymezených a dohledných* cílů a prospěchů národních, stavovských, zájmových, společenských, státních. Jsou nutné a jsou užitečné, pokud k nim pracují, a potud mají mou úplnou úctu. Ale jsou pošetilé a škodlivé, chtějí-li diktovati vývoj literatuře, umění, poesii, náboženství, vědě nebo terorisují-li je, poněvadž jsou to útvary, které nejsou pouhým obrazem nebo odleskem společnosti, nýbrž, pokud opravdu *tvoří*, jsou řízeny *svými samostatnými* zákony. Proto i politické listy zcela určité barvy musí snažiti se nejprve vyposlouchati a vypozorovati tyto zákony ze živého vývoje těchto útvarů, z velkých tvůrčích jejich činů, a ne vnucovati jim svůj stranický apriorism, mentorovati je jím a terorisovati je jím. Všecka čest politické straně, ale odpor útvaru, který nemůže býti politickou stranou a z nouze stává se nesnášelivou kulturní sektou a církvičkou!

Tím nehlásám v kritice pohodlného eklekticismu nebo tichošlápského přijímání kdekoho a kdečeho. *Naopak.* Žádám od kritika pevné, silné, významné a kultivované osobnosti *literární*, ale právě ta má podmínkou *volnost od strany* — volnost alespoň potud, že odliší dogma stranické od bytostného požadavku literární, básnické, umělecké tvořivosti.

Jest ohromný rozdíl v tom, odmítá-li kritik knihu nebo jiné dílo umělecké v *singuláru*, ve jméno svého prostého *já*, své osobnosti literární takového nebo makového přesvědčení, výchovy, rázu a rozumu, nebo zavrhuje-li je v *plurále*, píše-li *my* (nebo myslí-li si je) a kryje-li se za *my* politická strana nebo útvar, za něž odsuzuje a justifikuje. Toto druhé odmítnutí poškozuje duševně, demoralisuje a snižuje i kritika i kritisovaného. Provozuje-li některá strana takovouto kritiku, vyskytnou se ihned chytráci a nepoctivci literární, kteří *netvoří* ve svém oboru, nýbrž maskují svou netvořivost a nahrazují dílo umělecké *intencemi*, programy, hovory příjemnými straně, o jejíž přízeň se ucházejí. Pravím klidně, že *takovádo* kritika

poškozuje a mate mnohem víc než kritika zřejmě podplacená a koupená. Ta neoklame nikoho, poněvadž ji každý ihned pozná jako maskovanou reklamu, kdežto ona vystupuje jako přesvědčení a soud a jest vpravdě jen — předsudek.

*

Dr Herben obšírně mne poučuje o francouzském novinářství, o jeho zaprodanosti a nemravnosti, jako by nedělal celý život nic než četl francouzské deníky. Co říká, jest však jen polopravda: celá a prostá pravda jest, že při všech svých vadách, které znám stejně dobře jako Herben, konal a koná francouzský tisk pro literaturu mnoho, mnohem více než tisk náš a ne proto, že jest početnější, mocnější, bohatší, nýbrž že jest řízen *jiným duchem*. Ve Francii nejsou možné zjevy, které se vyskytly v Čechách v létě 1911, kdy v Čase spílalo se literátům jen proto, že psali do listu strany protivné. Dr Herben křiduje dnes, patrně ze studu, tehdejší čin Času — že prý „jen velmi šetrně", „opravdu šetrně" zaznamenal můj vstup do Nár. listů — ale klame veřejnost. V úvodním sloupku Času z 25. června podezíralo se a urážel se zcela hrubě a paušálně: ... „Pravím však, že je omráčilo zlaté tele. U jedněch postačilo, že dostanou větší honorář než jinde, u druhých důvažkem je okolnost, že budou potřebovat pro svou kariéru někoho z těch 40, kteří obklopují na fotografickém tableau dra Kramáře. Do Nár. listů stahují se i takoví, kteří v českém světě zavedli řeč o vypjatých osobnostech a vyhraněných individualitách; jako švábi slízají se ty vypjaté osobnosti a vyhraněné individuality k misce naplněné sladkým pivem." Aby takovým způsobem mluvil francouzský tisk *po volební kampani, ze mstivosti z jejího nezdaru*, o literátech, učencích, umělcích, toho není příkladu: nepsal tak ani v aféře Dreyfussově a ve všem, co s ní souviselo, kdy opravdu šlo o věci nejzásadnější a nejdůsažnější, o celý příští směr kulturního a politického vývoje francouzského, o život nebo smrt francouzské republiky. Jen mozku Herbenovu, jak známo, cele původnímu, byla zůstavena smutnosměšná privilej, učiniti z volební kampaně r. 1911 meč, který půlí svět ve dvě poloviny: v kulturní a nekulturní; jen on jest schopen té božsky naivní komiky, že začne počítati novou éru lidstva od boje o mandát královéhradecký ...

Jak zmateně a protismyslně představuje si ostatně dr Herben poměr deníkové kritiky k literatuře, projevilo se až s ubožáckou bezduchostí v jeho feuilletoně z 16. dubna. Na jedné straně káže dr Herben, že každá strana politická musí si oblibovati „určitý směr literární a jiný směr bude jí protimyslný"; na druhé straně píše, že má „býti práva i jiným směrům literárním". „List vzdělaný posuzuje dílo z díla samého, mystické se stanoviska mystického, romantické s romantického, vůbec s toho, zač se vydává a čím chce být." Toho prý já nedovedu pochopit, ale v Čase prý se to plní. Stůj, převtipný Oerinduře! Erkläret mir, Graf Oerindur, diesen Zwiespalt der Natur! Co zde tropí Herben, jest myšlenkové penězokazectví: předkládá něco čtenáři, o čem říká, že jest to zároveň bílé a černé, železo i zlato. Buď jedno — nebo druhé! Má-li politické straně býti jeden literární směr sympatický a jiný protimyslný, nemůže nikdy posuzovat dílo „s toho, zač se vydává a čím chce být". A Čas také nikdy *takto* díla nesoudil. Či posuzoval Zeyera se stanoviska romantického? Pak nebylo by možné odsuzovati jej, jak činil a činí Čas neustále. Nebo Březinu a Sovu se stanovisek, na nichž stojí? Pak nebylo by možno, podceňovati jich a vyvolávati protesty, které v těchto i jiných případech Čas vyvolal i u vlastních stoupenců!

Herben nedovede napsat diskutujícího článku, aby ho nezhyzdil osobními nájezdy a klepy a nezatáhl polemiku do kalných vod: tu se mu nejlépe loví. Snaží se ze všech sil zbubnovati jakousi „Novinovou aféru". Prý Novina byla založena pro mne a prý se sebezapřením; prý pro mne byla vydávána s obětmi; prý zúčastněné osoby mohly by mluvit a bylo by to prý děsné. Jest to dost sugestivní? Dost zahalené?

Co zde napsal Herben, jest nepravda na nepravdu.

Novina *nebyla* založena pro mne, nýbrž pro celý kruh spisovatelský, jehož já byl jen členem. A nebyla založena se sebezapřením, poněvadž jsem na nakladatele jejího, p. Dubského, nikterak nenaléhal. Já měl totiž vedle něho možnost vydávati list u nakladatele jiného, a řekl jsem mu to také; a s nakladatelem tím uzavřel jsem již závazné punktace; a teprve, když se mně p. Dubský zaručil, že jako redaktor budu *úplně ideově a směrově nezávislý*, uzavřel jsem smlouvu s ním; tato nezávislost byla mně, řekl jsem mu přímo, conditio sine qua non, nejdůležitější bod mého jednání. A nepravdivá nebo nepravděpodobná jest také řeč o obětech. Stačí vzíti si tužku a počítat, aby se rozplynula jako bublina. Novina měla podle doznání samého nakladatele z počátku 1500, na konci asi 1300 odběratelů. Honoráře autorské byly skromné: stránka po 4 korunách, honorář redakční za *dvojí* podnik (Novinu a Slunečnice) nejprve 100, pak 120, pak 150 K měsíčně. Jak jest zde možno klevetiti o obětech? A dokonce *mně* přinášených? Nebo bylo snad redigování Noviny a Slunečnic zápecím?

Jak karakteristické jest, že tyto klepy snuje a pouští o mně do světa člověk, který dovedl vyždímat ze strany pro Čas desettisíce, za jehož řízení dostoupil 12. listopadu 1905 deficit Času 288.400 K a za jehož správy klesl Čas až na „kridatáře, jemuž věřitelé slevili maličkost [— asi tak 90% pohledávek"! (Chalupný, str. 60).

Spoluzakladatelé listu mohli by prý promluvit a bylo by to prý strašné. Prosím, aby promluvili. Čím a kdy jsem se proti nim prohřešil? Netiskl jsem příspěvků, které mně dali? Nebo škrtal jsem v nich? Nebo zneužíval jsem listu ke své osobní literární reklamě? Prý byli mými přáteli a nejsou jimi dnes. Nevím o tom, poněvadž mně nic o tom neřekli, ani ústně ani písemně. Stýkal jsem se s nimi léta zcela náhodně, někdy dvakrát do roka, někdy ani to ne, a v tom nic se nezměnilo. A nebyli moji přátelé; ani p. Dubský, ani p. Vodák; jen Machar, který jest můj spolužák z gymnasia.[1]

Desítky a desítky lidí vyštval Herben ze strany, znechutil a znemožnil jim v ní práci. Od prof. Grubra do V. A. Junga jde řada těchto lidí, milých, čestných, opravdových. Dr Herben zeptejž se, co soudí o něm na př. Jung? Opravdový přítel kdysi, s kterým se denně a denně stýkal několik let a jenž mohl jej poznati a poznal jej opravdu do ledví.

*

Dr Herben má vůbec úžasně prostou methodu polemickou, hotové Kolumbovo vejce. Budiž doporučena všem aspirantům realistických vavřínů. Nakreslí svou podobiznu a napíše pod ni jméno odpůrcovo.

---

[1] - Dr Herben táže se, proč nebylo referováno v Novině o posledních básnických knihách Macharových. Prostě proto ne, že mně psalo by se o nich nepříjemně jako o knihách člověka, jehož jméno bylo na deskách listu; a jiní dva refe-

Poněvadž jest alespoň o deset let starší než ty, vyspílá ti starých chlapů. Poněvadž sám nadává uličníků a kluků a rozbředlých opičích mozků a vede si i jinak s bodrostí hodnou venkovského čeledníka, řekne o sobě, že šermuje rapírem a ty „hnojnými vidlemi". Poněvadž jsi se nedávno přiznal s čestnou skromností v úvodě ke své knize „Duše a dílo" k literární omylnosti, nazve tě neomylným papežem a pomlouvá tě jako egocentristu, jako šílence, který se domnívá, že svět točí se kolem něho. A přitom sám dekretuje brevi manu: Novák a Šalda nerozumějí Nerudovi — důkazem se neobtěžuje.[1] Vždyť jest přece známo, že dal bádání nerudovskému nový směr! A poněvadž jest sám snad nejméně původní autor český, který dovedl opisovati po případě i ze starého Pečírkova kalendáře, adresuje ti nezištně radu, jíž sám potřebuje jako soli: abys nepsal o ničem, co jsi nečetl dříve německy nebo francouzsky.

*

O jednom z největších náboženských myslitelů, o Sörenu Kierkegaardovi, Dánovi a protestantu, napsal Harald Höffding, také Dán a protestant: „Bylo by zbytečné, lámati si hlavu, jaké stanovisko zaujal by Kierkegaard, kdyby déle žil. *Jeho sympatie ke katolicismu* na jedné straně, jeho uznání pro způsob, jakým pojímali křesťanství volní badatelé jako Feuerbach, na druhé straně, připouští protivné možnosti." (III. sv. Fromannových Klasiků filosofie, str. 169.)

Představte si, že by na tohoto Kierkegaarda povolali si pastoři dánští, když jim zalézal tak hluboko za nehty, Herbena. Herben by mu dal sympatie ke katolicismu! Jací byli předkové tvoji? Nevíš, že protestanté? Nevíš, že co Dán, to protestant! A citoval by mu několik chvalozpěvů na protestantism z dánské literární historie a vyspílal by mu nakonec rozbředlých mozků.

A jaký neujasněný, neucelený člověk byl tento Kierkegaard! Těsně před smrtí ještě tak rozdvojený, že mohl se pozdější jeho vývoj bráti dvojím protilehlým směrem: katolickým nebo vědecky kriticistickým. To jest Herben jiný chlapík: racionalista pevný, trvanlivý a spolehlivý jako nejtvrdší podešev.

Napadl mne Sören Kierkegaard a Höffding, když četl jsem nadávky, jimiž zasypal mne Herben za větu, že nevím, přiblíží-li mne můj příští vývoj katolicismu nebo odvede-li mne od něho. Ilustruje tak jedinečně tomu, kdo myslil někdy o náboženských otázkách, Herbenovu vnitřní nešlechtěnost, hrubé vnějškové násilnictví této temné neposvěcené duše. *Tak* mluviti o náboženství jako mluví Herben, smí se opravdu již jen u džbánku. Ve starých humoristických listech českých bývala

renti, kteří psávali do Noviny, odmítli. Tím nepravím, že se bojím soudu o nich nebo že se mu chci vyhnout; nikterak: ale uveřejním si jej v knize.

1 - Že staročeši první organisovali literární a vědeckou práci českou ve „Svatoboru" a v Akademii cís. Františka Josefa, neimponuje nikterak Herbenovi. Podle něho Akademie jest „balvan", který „leží na umění a vědě české" a lépe bylo by jim patrně bez ní. To jsou soudy literárního demagoga a rabulisty a mluví se z okna, pro literární ulici. Jsem poslední, kdo by hájil všeho, co Akademie činí, ale každý, kdo literárně a vědecky pracuje, ví, že jest lepší špatná Akademie než žádná; špatnou Akademii jest možno zreformovati a snaha ta jest již ostruhou činnosti, ale bez Akademie život literární a vědecký ve větších rozměrech jest ne-li nemožný, alespoň nesmírně ztížený.

tuším rubrika „Politika u džbánku"; dnes bylo by aktuální „Náboženství u džbánku" s Herbenem jako typickým českým koženkářem.

Herben dal mluviti dvěma literátům, kteří se dohodli prý již před rokem na tom, že „na západě" jest módou nyní mysticism a já prý jej přivleku jistě do Čech. Tito domnělí dva literáti jsou tak hloupě klepaví, že musí býti Herbenovi zcela blízcí, ano nejbližší: nechybím asi, tvrdím-li, že Herben sám obětoval nezištně svou velikou duši a rozpůlil ji ve dvě dialogisující figury. Jde-li o vznešené zájmy strany, přináší Herben, jak známo, rád v nadšení takové pochybné oběti.

Jest mně líto, že musím Herbenovi pokazit obchůdek: ale „na západě" jest módou neustále *všecko:* mysticism jako skepticism, positivism jako kriticism, konservatism jako liberalism, socialism jako anarchism — na všech směrech pracuje se tam neustále intensivně, a směry znají se, pronikají se, prostupují se, tříbí se a jemní se navzájem na sobě. Tam jest souhra sil, tam jsou kombinace směrů, z nichž by schvátila snad i podešvovou bornirovanost Herbenovu křeč.

Nevím, co bylo nebo nebylo v módě *před dvaciti lety*, ale má první větší studie literárně filosofická, „Synthetism v novém umění", v ‚Literárních listech' 1892 obírala se již kladně poměrem náboženství a poesie; a v „Bojích o zítřek" i v „Duši a díle" vracím se k této otázce znova a znova.

Opravdoví protestanté právě jako katolíci, každý, kdo miluje a ctí jedinečnou náboženskou zkušenost, plnost vnitřního života, z něhož tryská, musí odmítnouti hrubé šablonisování Herbenovo, jeho tupý kuchyňský nůž, jímž chce krájet „látku nejjemnější a nejduchovější", mluveno s velkým básníkem.

Herben jest v náboženství zjev retrogradní, josefinista, osvětářský utilitář z konce osmnáctého století; to jest také jediná doba, kterou poněkud zná. Jemu náboženství jest jen jakousi hygienou společenskou nebo nanejvýš podporou morálky nebo jejím popularisátorem; o nesmírné práci zduchovnění náboženského, kterou vykonal romantism a doba poromantická, nemá potuchy. Odtud i zjev, že gravituje k Berlínu. Byl to vynikající moderní theolog protestantský, který napsal, že záporný pól náboženský jest dnes u Berlína...

Jakuba Demla Hrad Smrti a Moji přátelé

Není mně všecko jasné v Demlově „Hradu Smrti": nad lecčíms leží mlha nebo tma, ale mlhu a tmu rozezvučují tu často světelné paprsky jedinečné krásy, síly a hloubky. Deml jest nesporně básník, básník opravdový a leckdy i vzácný; básník, který má svůj svět, své poznání i svůj výraz. Říše jeho není široká, ale na úzkém území svém jest celý vládce a pán. V „Hradu Smrti" jest básníkem hrůzy a děsu, ne děsu hmotného, nýbrž děsu vnitřního, halucinací zmučeného srdce, jemuž byla znemožněna tvorba nebo jinými slovy láska. *Intelekt* Demlův, způsob, jakým hodnotí život, může se zdáti cizí mnohému dnešnímu člověku, ale *duše* Demlova jest duše opravdu tvůrčí, hluboká, vidoucí a formující s velikou silou tragický děj životní. A nejen básník, okřídlený norec do azuru (tmavého azuru, který jest jen obrácená bezedná propast) jest Deml, nýbrž i do značné míry umělec, t. j. uvědomělý duch formový, který komponuje, staví, řadí strategicky po zákonu největší ekonomie a účelnosti své prostředky. Způsob, jakým jest vytvořena a udržena do konce knihy fikce nalezeného rukopisu, jakým připomínají se vědecké zásady kri-